

ŞEYH EBÛBEKİR ABDÛLAZİZ es-SİNCÂRÎ (ö. 602/1205) ve KÂDİRİYYE TARİKATI'NIN KUZEY IRAK'TAKİ ERKEN DÖNEM FAALİYETLERİ

Abdulcebbar KAVAK*

ÖZ

Şeyh Ebûbekir Abdülaziz es-Sincârî (ö. 602/1205), Şeyh Abdülkâdir Geylânî (ö. 561/1166)'nin oğludur. Musul ve çevresinde yürüttüğü yirmi üç yıllık tasavvufî hizmetleri, Kâdiriyye Tarikatının Kuzey Irak bölgesinde tanınıp yayılmasında önemli bir başlangıç olmuştur. Şeyh Abdülaziz ve yetiştirdiği halifeleri, Musul başta olmak üzere Suriye, İran ve Anadolu sınırlarına kadar olan bölgede Kâdirîliği yaymışlardır. Bölgede etkili olan Zivkî, Şemdînî ve Birîfkanî nispetlerini taşıyan Kâdirî şeyhlerinin tarikat silsileleri Şeyh Abdülaziz yoluyla Abdülkâdir Geylânî'ye ulaşmaktadır. Ayrıca Kâdiriyye tarikatının erken dönem Anadolu'ya girişinde de Şeyh Abdülaziz'in torunları başat rol oynamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kâdiriyye Tarikatı, Şeyh Ebûbekir Abdülaziz es-Sincârî (ö. 602/1206), Kuzey Irak, Musul, Zivkan Tekkesi

SHEIKH ABÛBAKR ABDULAZİZ as-SİNCÂRÎ (d. 602/1205) AND ACTIVITIES OF QADİRİYYA SUFİ ORDER IN NORTHERN IRAQ IN THE EARLY PERIOD

ABSTRACT

Sheikh Abûbakir Abdulaziz as-Sincârî (d. 602/1205), is the son of Sheikh Abdulqadir Geylânî' (d. 561/1166). Twenty years of sufistic activities in Mosul and its surroundings played an important role in the spread and introduction of Qadiriyya Sufi Order in Northern Iraq region. Sheikh Abdulaziz and the khalifs he trained, spread Qadiriyya in the region lying primarily till Mosul, Syria, Iran and the borders of Anatolia. The religious strain of Qadirî Sheikhs who had the features of Zivkî, Shemdînî and Birîfkanî has been transmitted to Abdulqadir Geylânî by Sheikh Abdulaziz. Furthermore, the grandchildren of Sheikh Abdulaziz played an important role in the early introduction of Qadiriyya into Anatolia.

Key Words: Qadiriyya Sufi Order, Sheikh Abûbakir Abdulaziz as-Sincârî (d. 602/1206), Northern Iraq, Mosul, Zivkan Lodge.

Giriş

Kuzey Irak bölgesi hicri V. asrın ortalarından itibaren kurumsal anlamda tarikat faaliyetlerine sahne olmaya başlamıştır. Şeyhülislam Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Yûsuf el-Hakkârî (ö. 486/1098)'nin¹ İmadiye'nin 7 km güneydoğusunda yer alan Dêreş köyünde (el-Mâyî, 2011: 133) inşa ettiği zaviye, bu bölgede tasavvufun kurumsallaşması adına atılan ilk adımdır. Bu zaviyede yetiştirdiği halifelerini Kürdistan'dan Afganistan'a ve Hindistan'a kadar uzak bölgelere gönderdiği belirtilen Şeyhülislam Ali Hakkârî, Bağdat'ta Şeyh Abdülkâdir Geylânî (ö. 561/1166)'yi yetiştiren hocaların da hocası sayılmaktadır. (el-Mâyî, 2011: 136) Şeyhülislam Ali Hakkârî, Dêreş Zaviyesi'nde çok sayıda halife yetiştirmiş, bunların bir kısmını günümüzde Kuzey Irak olarak adlandırılan bölgede irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere görevlendirmiştir.²

Kuzey Irak'taki tasavvufî hayatın gelişmesinde önemli katkısı olan diğer bir sûfi de Şeyh Adî b. Müsafir (ö. 557/1162)'dir. Onun Musul'un kuzeyinde bulunan Laleş bölgesinde açtığı zaviye, (Uludağ, 1988: I, 381; ed-Dûskî, 2006: 99; Bozan, 2012: 28; İdiz, 2013: 185) Şeyhülislam Ali Hakkârî'nin Dêreş Zaviyesi'nden sonraki ikinci önemli irşad merkezidir. Laleş Zaviyesi yarım asırdan fazla bir süre Ehl-i Sünnet düşüncesine bağlı bir tasavvufî merkez olarak hizmet vermiş fakat Şeyh Adî b. Müsafir'den sonra aynı konumunu koruyamamıştır. (ed-Dûskî, 2006: 260-275) Medrese ve ilim tedrisatının yaygın olduğu Kuzey Irak bölgesi, ilk defa olarak Şeyhülislam Ali Hakkârî ve Adî b. Müsafir el-Hakkârî dönemlerinde zaviyeler ve düzenli tasavvufî faaliyetlerle tanışmıştır.

Kuzey Irak'ta asırlardır devam edegelen medrese geleneği ve bu geleneği devam ettiren yüzlerce müderris ve talebenin ilim tahsili için Bağdat'a gidiş gelişleri, ilmî bir hareketlilik meydana getirmiştir. Bu hareketlilik, Kâdiriyye tarikatı başta olmak üzere Bağdat'ta ortaya çıkan tasavvufî ekollerin kısa bir süre sonra Kuzey Irak bölgesinde görülmesinin yolunu açmıştır.

Bağdat'ta ortaya çıkan Kâdiriyye tarikatının Kuzey Irak'a erken dönemden itibaren girdiği genel kabul gören bir görüştür. (Hacı Reşid Paşa, 1965: 112; Azzavî, I, 342; Bruinessen, Ağa, Şeyh, Devlet, 2006: 331; Buva, 2001: 129; Tenik, 2015: II, 301.) Fakat nedense bu görüşü ortaya atanlar, Kâdiriyye tarikatını ilk dönem bölgede temsil eden şeyhler ve irşad faaliyetleri hakkında ketum kalmayı tercih etmişlerdir. Kâdiriyye tarikatının Kuzey Irak'ta yayılmaya başlamasıyla ilgili verilen ilk ciddi bilgiler, XVII. Yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Şehrezor'da Berzencî ailesinden Seyyid Muhammed en-Nûdehî (ö. 1126/1714) ve oğulları Seyyid İsmail el-Vulyânî (ö. 1158/1745) ve Şeyh Hasan Gelezerdî

*Yrd. Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, akavak@agri.edu.tr

¹ Şeyhülislam lakabıyla tanınan Ali b. Ahmed el-Hakkârî, 409/1018 tarihinde doğmuştur. Medrese eğitimi için dönemin birçok âliminden dersler almıştır. Ebu'l-Âlâ el-Maarrî ile karşılaşmış ve yanında hadis okumuştur. Çocuklarından ve torunlarından bazıları yöneticilerin yanında yüksek makamlar elde etmiş, bir kısmı fıkıhla uğraşırken diğerleri yöneticilik yapmışlardır. Şeyhülislam Ali Hakkârî, 486/1093 senesinde vefat etmiştir. (İbn Hallikan, 1970: III, 345)

² Şeyhülislam Ali Hakkârî'nin halifeleri olarak adlarından bahsedilenler şunlardır: Rubâileri ve Farsça şiirleriyle meşhur olan Şeyh Muhammed el-Mağribî el-Bervârî, Bamernî köyünün batısına düşen Zîve köyünde medfun bulunan Şeyh Bayramûs, Mâyî köyünde medfun olan Şeyh Muhammed el-Mütevekkil, Hakkârî mıntkasında Nişe köyünde medfun bulunan Şeyh Musa ile Dize köyünde medfun olan Şeyh Şîr Ali ve Tervâneş köyünde medfun ve ismi tespit edilemeyen Şeyh el-Bettârî'dir. (el-Mâyî, 2011: 136)

(ö. 1175/1762) ile başladığı ifade edilen (Tavakkulî, 1381: 155-156; Bruinessen, “The Qâdiriyya and the Lineages of Qâdirî Shaykhs Among the Kurds”, 2000: 134) tarikat faaliyetlerine, XVIII. yüzyılın sonlarında Karadağ ve Kerkük bölgelerinde irşad faaliyetlerinde bulunan Talabanî ailesinin büyüğü Şeyh Mahmud Zengenî (ö. 1215/1800) destek vermiştir. (Müderriş, 1983: 557-558) Iraklı tarihçi Abbas Azzâvî'nin Kâdiriyye tarikatını Kuzey Irak'ta ilk temsil eden sûfi olarak bahsettiği Şeyh Ma'rûf el-Berzencî (ö. 1254/1839)'yi, (Azzavî, I, 343) XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde İmadiye bölgesinde Halvetiyye tarikatını temsil eden ve Kâdirî şeyhi Mahmud b. Abdilcelil el-Hıdırî (ö. 1253/1837)'den tarikat icazeti olarak Kâdirîliği yaymaya başlayan Şeyh Nûreddin Birîfkanî (ö. 1268/1852) (el-Kezneyî, 1983: 41-42) takip etmiştir.

Fakat Kuzey Irak'taki çalışmalarımız sırasında bulduğumuz bazı bilgi ve belgeler, aslında Kâdiriyye tarikatı mensuplarının belirtildiği üzere XVII. asırda değil, XII. Asrın son çeyreğinde Musul bölgesinde faaliyete başladıkları ve tarikatın, XIII-XVII. asırlar boyunca Musul'un kuzeydoğu ve kuzeybatı istikametindeki bölgelerde yayıldığını göstermektedir. Musul'da Kâdiriyye tarikatının yayılmasında adı öne çıkan başlıca mutasavvıflar ise Abdülkâdir Geylânî'nin oğlu Şeyh Ebûbekir Abdülaziz es-Sincârî (ö. 602/1206) ve çocuklarıdır.

A. Şeyh Ebûbekir Abdülaziz es-Sincârî'nin Hayatı

Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin yirmi yedi erkek çocuğundan biri olan Şeyh Ebûbekir Abdülaziz, 532/1138 senesinde Bağdat'ta doğmuştur. İlk eğitimini ailesinden almış ve babası Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin sohbet halkalarında yetişmiştir. Şeyh Ebûbekir Abdülaziz, medrese tahsilinde de ilk dersleri babasından aldıktan sonra İbn Mansur Abdurrahman b. Muhammed el-Kazzâz'ın yanında medrese tahsilini devam ettirmiştir. İlim icazetini de bu hocasından almıştır. (et-Tâdefî, 1956: 43; Sebânû, 2009: 234; el-Cimezrekî, 2010: 142)

Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in ilmî ve tasavvufî kimliğinin yanında en çok öne çıkan hasletinin mütevazılığı olduğu belirtilir. (et-Tâdefî, 1956: 43) Onun, İslam dünyasında meydana gelen hadiseler konusunda duyarlı bir yapıya sahip olduğu, Kudüs ve çevresini işgal eden Haçlılara karşı cihada katılmasından anlaşılmaktadır. Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in Askalan bölgesinde Haçlılarla yapılan bir savaşa iştirak ettiği bilinmektedir. (Müderriş, Binemâleyê Zanyârân, 1389: 49) Kudüs'ü ziyaretinin ardından Bağdat'ta yaşayan aile ve akrabalarının yanına dönmek yerine Kuzey Irak'a yönelmiş ve Musul bölgesinde Sincar'a bağlı Cibal köyüne yerleşmiştir. (et-Tâdefî, 1956: 45) Şeyh Abdülaziz'in 580/1185'te yerleştiği Cibal köyü, Kâdiriyye tarikatının bu bölgedeki erken dönem ilk merkezi olduğu söylenebilir.

Hayatının kalan yirmi üç yıllık süresini Cibal köyünde geçiren Şeyh Ebûbekir Abdülaziz, Sincar ve Musul'un merkezinde saygın bir yer edinmiştir. Bu durum kendisinden sonra tarikat neşrinde bulunan çocukları ve torunları için de aynı olmuştur.

Bağdat'taki akrabalarıyla ilişkileri devam eden Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in torunlarından bazılarının Kahire, Kayseri ve Hakkâri'ye göç ettikleri bilinmektedir. Bunlardan Şeyh Alaaddin Ali b. Muhammed el-Cibalî (ö. 853/1450) aile fertleriyle beraber Mısır'a göç etmiş ve Kahire'ye yerleşmiştir. (et-Tâdefî, 1956: 54) Şeyh Ahmed'in oğlu Şeyh Emîr Taceddin Sultan, Kâdiriyye tarikatı şeyhlerinden Şeyh Muhammed el-Kâdirî (ö. 619/1223)'nin

torunlarıyla beraber Kayseri'ye göç etmiştir. (Seyyid Muhammed Efendi, 2002: 86-97.) Yine İran'ın sınır şehirlerinden Urmiye'ye yerleşen Şeyh Ebûbekir'in³ torunlarından Şeyh Hacı Meleyanî, İran sınırından Hakkâri bölgesine göç ederek günümüzde Şemdinli olarak bilinen mintıkaya yerleşmişlerdir. (Korkusuz, 2010: 13)

Şeyh Ebûbekir Abdülaziz, Musul bölgesinde Kâdiriyye tarikatını tanıtan ve yayan ilk Kâdirî şeyhi olarak 18 Rebiülevvel 602/ 2 Kasım 1205 tarihinde Cibal köyünde vefat etmiştir. (et-Tâdefî, 1956: 43; el-Cimezrekî, 2010: 142) Onun geride bıraktığı çocukları hakkında çok detaylı bilgimiz bulunmamaktadır. Farklı kaynaklarda tespit edebildiğimiz erkek çocuklarının adları; Şeyh Muhammed, Şeyh Abdülhâlık, Şeyh Ahmed, Şeyh Osman ve Şeyh Ebûbekir'dir. (et-Tâdefî, 1956: 45,55; Seyyid Muhammed Efendi, 2002: 45,97; Korkusuz, 2010: 13)

B. Kâdiriyye Tarikatının Erken Dönem Kuzey Irak'ta Yayılması

Musul'un kuzeyinde daha önce Şeyhülislam Ali el-Hakkârî (ö. 486/1093) ve Şeyh Adî b. Müsafir (ö. 557/1162)'in açtıkları ve birbirine çok da uzak olmayan *Dêreş* ve *Lâleş* zaviyeleri, Kuzey Irak'ta tasavvufî hayatın canlanması adına atılan iki önemli adımdır. Fakat Şeyhülislam Ali Hakkârî'den sonra *Dêreş* zaviyesinin etkisini kaybetmesi ve Şeyh Adî b. Müsafir'den sonra ortaya koyduğu tarikat usullerinin bozulması nedeniyle, bölgede tasavvufî alanda bir boşluk meydana gelmiştir. Tam bu dönemde Abdülkâdir Geylânî'nin aile fertlerinden ve halifelerinden bazı şahsiyetlerin Irak'ın kuzeyine yerleşmeleri diğer bazısının da Anadolu topraklarına yönelmeleriyle, bölgede oluşan durgunluk dönemi sona ermiş ve yeniden tasavvufî hareketlilik başlamıştır.

Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin “veziri mesabesinde bir muhibbi hâssî” diye nitelenen Musullu Şeyh Kadîbu'l-Ban adında bir dostu ve halifesinden bahsedilir. Melamî tavırları ve kerametleriyle ünlü olduğu ifade edilen Şeyh Kadîb, (Vicdânî, 1338: II, 31) Musul halkı arasında çok saygın bir yere sahip olmuştur. Şeyh Kadîb'in hayatı ve Musul'da yürüttüğü tasavvufî faaliyetleri hakkında bilgi sahibi değiliz.

Kâdiriyye tarikatının erken dönemde Kuzey Irak'ta yayılmasında en büyük pay hiç şüphesiz Abdülkâdir Geylânî'nin oğlu Şeyh Ebûbekir Abdülaziz (ö. 602/1206) ve çocuklarına aittir. Kudüs ziyareti dönüşü Kuzey Irak'a yönelen Şeyh Ebûbekir Abdülaziz, Musul'a bağlı Sincar bölgesinde bulunan Cibal köyünde yaşamaya başlamıştır. Geylânî ailesinin hemen tümüyle Bağdat'ta yaşadığı bir dönemde onun Musul'u tercih etme sebebi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in yerleştiği bu yeni vatanını tercih etmesinin tesadüfi olmadığını düşünüyoruz. Haçlıların Kudüs ve çevresini işgal etmelerinden sonra onlara karşı gerçekleştirilen bazı savaşlara bizzat katıldığı bilinen (Müderriş, Binemâleyê Zanyârân, 1389: 49) Şeyh Ebûbekir Abdülaziz, Selahaddin-i Eyyübî (ö. 589/1193)'nin 583/1187'de Kudüs'ü Haçlılardan geri almasından (Bitlisî, 2006: I, 102) birkaç yıl önce Musul'a gelmiştir. Onun Selahaddin Eyyübî veya yakınındaki komutanlarca Musul bölgesinde yaşayan Müslümanları Haçlılara karşı cihada teşvik etmek üzere gönderilmiş olması uzak bir ihtimal değildir. Şeyh Abdülkâdir Geylânî gibi Müslümanlar arasında son

³ Bu zat Nehrî aile şeceresinde Şeyh Abdülaziz'in oğlu olarak geçmektedir. Sincar'da yaşayan ailesinden ayrılarak Anadolu, İran ve Irak sınırının kesiştiği bölgeye yerleşen ve sonradan Şemdinî veya Nehrî sâdâtı olarak tanınan Kâdirî şeyhlerinin atası kabul edilir.

derece saygın bir yere sahip olan bir sūfînin oğlu ve mücahit bir şahsiyet olarak kendisinin böyle bir misyon üstlenmesi pekala mümkündür.

Bu arada Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in Musul bölgesine geldiği hususuna şüpheyile yaklaşanlar da vardır. Martin van Bruinessen, "...Abdülaziz'in Kadiri yolunu öğretmek üzere Orta Kürdistan'a geldiği anlatılırsa da bunlar, oldukça şüpheli söylentilerdir..." (Bruinessen, Ağa, Şeyh Devlet, 2006: 321) sözleriyle bu şüphesini ifade etmektedir. Fakat bu hususta elimizde bulunan belge ve bilgiler Bruinessen'in yukarıdaki görüşünün doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in en çok kullanılan nispetlerinden biri Sincârî nispetidir. Sincâr ise bilindiği üzere Musul'a bağlı eski bir yerleşim merkezidir.⁴ Kuzey Irak'ta Duhok Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesinde bir nüshası bulunan ve İmad Abdusselam Raûf tarafından tahkik edilerek 2009 yılında Erbil'de Dâru't-Tefsir yayınları arasında çıkan (Raûf, 2011: 206) "eş-Şeceretü'z-Zivkiyye" adlı yazma eser, Şeyh Abdülaziz ve Musul ve çevresinde erken dönem Kâdiriyye tarikatının faaliyetleri ile ilgili oldukça önemli bilgiler içermektedir. Aslında Abbasi soyundan geldikleri kaydedilen Behdinan beylerine ait olan bu şecerede, Şeyh Abdülaziz'in Sincar bölgesine yerleştiği ve çocuklarından bir kısmının İran Anadolu sınırına yakın Berdesor kalesi ve Situnî köyüne yerleştiklerini ve sonunda Şemdinliye göç ettiklerini, Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in torunlarından Şeyh Abdullah'ın İmadiye bölgesinde yer alan Zivkan köyünde irşadla meşgul olduğundan bahsedilmektedir. (eş-Şeceretü'z-Zivkiyye, vr. 20a-26b)

Diğer yandan Musul bölgesinde görev yapan Kâdirî şeyhlerinin hemen hepsinin tarikat silsilelerinin Şeyh Abdülaziz yoluyla Şeyh Abdülkâdir Geylânî'ye ulaşması herhalde tesadüfi olmasa gerek. Bu husustaki en önemli belgelerden biri de Abdülkâdir Geylânî'nin halifelerinden Şeyh Muhammed el-Kâdirî (ö. 619/1223)'nin torunlarıyla Kayseri'ye göç eden ve Kızılviran kasabasına yerleşen (Seyyid Muhammed Efendi, 2002: 12) Şeyh Abdülaziz'in torunu Şeyh Taceddin Emir Tac'a Hisarcık beldesinde yapılan 644/1246 tarihli vakıflarda Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in adının geçmesidir. (Seyyid Muhammed Efendi, 2002: 87) Bu belge Sincar'a yerleşen Şeyh Abdülaziz'in bazı torunları vasıtasıyla Kâdiriyye tarikatının XIII. Asrın ilk yarısında Kayseri'de temsil edildiği ve yayılmaya başladığını göstermektedir. Şeyh Hasum Bey Tekkesi, Şeyh Ahmed Kumarî Tekkesi ve Şeyh Seyyid Omuzu Güçlü Tekkesi, o dönem Kayseri'ye yerleşen Kâdiriyye tarikatı mensuplarının açtıkları tekke ve zaviyelerden bazılarıdır. (Seyyid Muhammed Efendi, 2002: 77) Yukarıda verilen bilgiler ışığında Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in erken dönem Musul'da tarikatı yaymaya başladığı ve halefleri olan Kâdirî şeyhlerinin Anadolu başta olmak üzere daha geniş bir alana tarikatı ulaştırmak için gayret ettikleri söylenebilir.

Bruinessen'in Kâdirîliğin Kuzey Irak'a girişi hususunda verdiği diğer bir hatalı bilgi de Berzencî ailesiyle ilgilidir. Bruinessen, "...Kürdistan'daki en önemli Kâdirî şeyh ailesi olan Berzencî'nin kökleri hakkındaki bilgiler biraz daha güvenilirdir. M.S. 1360 dolaylarında Seyyid Musa ve Seyyid İsa adlı iki seyyid kardeş, Hemedan'dan Şehrezur'a gelip Berzencî'e yerleştiler. Kâdirî tarikatını Güney Kürdistan'da tanıtanların bu iki kardeş olduğu söylenir.

⁴ Sincar kasabası Musul vilayet sancağının 140 km batısına düşen ve nüfusunun çoğunluğu Yezidi Kürtlerden oluşan bir yerdir. (Sâmî, 1316: IV, 2653)

Seyyid Musa'nın hiç çocuğu olmamıştır, yani Berzencî şeyhleri Seyyid İsa'nın soyundan gelmez. Gerçekten de, Sadate Nehrî ve Talabant⁵ ailesi dışında, Kürdistan'da tanıştığım bütün Kâdirî şeyhlerinin silsilesinde Seyyid İsa yer alıyordu.” Sözleriyle iki yerde hatalı bilgi vermektedir. Birincisi Hemedanlı Seyyid Ali'nin çocukları olan Seyyid Musa ve Seyyid İsa Kâdiriyye tarikatının değil babaları Seyyid Ali Hemedanî (ö. 784/)'nin kurucusu olduğu Kübreviyyenin Hemedaniyye kolu ile Nurbahşîyye kollarını temsil etmişlerdir. Berzencî ailesi hakkında güvenilir bilgiler sunan eserlerde bu iki kardeşin Kâdirî kimliğinden hiç bahsedilmediği gibi aynı aileden XVII. Asrın ikinci yarısında Halvetîliğin Aleviyye kolunu Şehrezor bölgesine getiren Baba Resûl el-Berzencî (ö. 1056/1646)'ye kadar Nurbahşîlik ailenin tasavvufî kimlik olarak tek ve en önemli nispetleri olmuştur. (Harîrîzâde, III, vr. 258; Müderris, Ulemâunâ, 1983: 422; Komisyon, 1984: I, 18; Tavakkuli, 1381: 155)

Bruinessen'in ikinci hatalı tespiti ise Kâdirî şeyhlerinin tümünün silsilesinde Seyyid Musa ve Seyyid İsa kardeşlerin bulunduğunu ileri sürmesidir. Burada Bruinessen'in aile şeceresi ile tarikat silsilesini birbirine karıştırdığı yahut güvenilir olmayan bazı silsileleri esas alarak bu sonuca gittiğini düşünüyoruz. Kaldı ki kendisi de İranlı Halife Hacı Said Vefa Salâmî'ye ait olduğunu belirttiği silsilede eksiklikler olduğunu ve adı geçen evliyalardan bazılarının dolaylı olarak bile öncüllerinin müridi olmadığını ifade etmektedir. (Bruinessen, Ağa, Şeyh Devlet, 2006: 321) Kuzey Irak'a Kâdiriyye tarikatının girişi hususunda araştırmacıların yanılığa düşmemesi için bu silsile üzerinde kısaca durmak ve bazı önemli noktaları açığa kavuşturmak istiyoruz.

Bruinessen'in verdiği tarikat silsilesi şu şekildedir: (Bruinessen, Ağa, Şeyh Devlet, 2006: 322)

1. Muhammed
2. Ali
3. Hasan Basrî
4. Habîbe Acem
5. Davud Tai
6. Marûf-i Kahri
7. Cüneyd Bağdâdî
8. Ebûbekir Şiblî
9. Ali Hakkarî
10. Ebu Yusuf Tarsûsî
11. Ebû Said Mahzûmî el-Mübarek
12. Abdülkâdir Geylânî
13. **Abdülcebbar**
14. **Ahmed Rifai**
15. **Ahmed Bedevî**
16. **İbrahim Dusûkî**

⁵ Bu nispetin doğrusu Talabânî olmalıdır.

17. İsa Berzenci ve Musa Berzenci

18. İsmail Vulyani

19. Ali Kose Dulpembe

20. Hüseyin

21. Hacı Sulh Abdüsselam

22. Hacı Seyyid Vefa Selami

Bu silsiledeki en bariz hata on sekizinci sırada zikredilen İsmail Vulyanî (ö. 1158/1745)'nin Seyyid İsa (ö. 754/1353) ve Seyyid Musa Berzencî (ö. 696/1297) kardeşler yoluyla Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin 28 yaşında vefat eden (Gürer, 2009: 71) oğlu Şeyh Abdülcebbar Bağdadî (ö. 575/1180)'ye ulaştırılmasıdır. Tomar-ı Turuk-i Aliyye'de Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin çocuklarından tarikat kolu/kolları oluşturanlar içinde Şeyh Abdülcebbar'ın adı geçmemektedir. (Vicdânî, 1338: II, 36-37) Dahası hem Kuzey Irak'taki aile arşivleri hem de Türkiye'de yaşayan aile mensuplarından aldığımız bilgi ve tarikat silsileleri, Şeyh İsmail Vulyanî'nin Bağdatlı Kâdirî şeyhi Ahmed el-Ahsâî'nin halifesi olduğu ve Şeyh Abdürrezzak Bağdadî (ö. 603/1207) yoluyla Şeyh Abdülkâdir Geylânî'ye dayandığını göstermektedir. Yine Şeyh İsmail Vulyânî ile Seyyid İsa ve Seyyid Musa Berzenci arasında en az 350 yıl gibi büyük bir zaman farkı bulunmaktadır. Burada Şeyh İsmail Vulyanî'nin Kâdirî şeyhi olan babası Seyyid Muhammed en-Nûdehî (ö.1126/1714)'den aldığı tarikat silsilesinin Şeyh Abdülcebbar yoluyla Şeyh Abdülkâdir Geylânî'ye ulaşıp ulaşmadığı sorusu akla gelebilir. Şeyh Muhammed en-Nûdehî, Şeyh Muhammed Sâdık el-Bağdâdî'ye intisap etmiştir. Onun tarikat silsilesi de yine Şeyh Abdürrezzak Bağdadî yoluyla Şeyh Abdülkâdir Geylânî'ye dayanmaktadır.

Berzencî ailesi mensuplarının Berzence köyüne yerleşen ilk ataları olarak aile şecerelerinde bu iki kardeşin yer alması gayet doğaldır. Fakat tarikat silsilelerinde bulunması mümkün değildir. Berzencî ailesine Kâdirî nispetini kazandıran ilk mutasavvıf Baba Resûl Berzencî'nin oğlu Seyyid Ali Venderînî (ö. 1080/1669)'dir. Bağdat'ta Şeyh Muhammed Kâsım el-Bağdâdî'nin elinden Kâdirî hırkası giyen el-Venderînî, Şehrezur'a döndükten sonra Merge nahiyesine bağlı Lûter köyüne yerleşmiş ve uzunca bir süre orada irşadla uğraşmıştır. Vefatına yakın Lûter köyü'nden ayrılarak Venderîn köyüne göç etmiştir. (Müderriş, Binemâleyê Zanyârân, 1389: 234) Berzencî ailesinden XVIII. asrın sonu ve XIX. Asrın ilk yarısında Kâdirîliğin Şehrezur ve İran'da neşri hususunda önemli başarılar elde eden Şeyh Ma'rûf el-Berzencî (ö.1254/1839)'nin verdiği tarikat silsilesinde Şeyh Ali el-Venderînî'ye kadar olan isimler şu şekilde sıralanmıştır: (en-Nûdehî, 1984: I, 349-355)

1. Hazret-i Peygamber (s.a.v)
2. Hz. Ali (r.a)
3. Hasan-ı Basrî
4. Habîb-i Acemî
5. Marûf-i Kerhî
6. Sırrî es-Sakatî

7. Cüneyd-i Bağdâdî
8. Ebûbekir Şiblî
9. Ebû Fadl et-Temîmî
10. Ebu'l-Ferec Tarsûsî
11. Ebu'l-Hüseyin Hakkârî
12. Ebû Said el-Mahzûmî
13. **Abdülkâdir Geylânî**
14. **Abdürrezzâk**
15. Muhyiddîn
16. Dâvud
17. Garîbullah Muhammed
18. Ebu'l-Fettâh
19. Muhammed Kâsım el-Bağdâdî
20. Ali el-Venderînî

Seyyid Ali el-Venderînî (ö. 1080/1669)'den sonra oğlu Kibrît-i Ahmer lakaplı Şeyh Muhammed en-Nûdehî (ö. 1126/1714) ikinci Kâdirî şeyhi olarak Şehrezur'da görev yapmıştır. (Müderriş, Ulemâunâ, 1983: 497-498) Bu durumda Berzencî ailesinin en iyi ihtimalle Baba Resûl Berzencî'nin vefat tarihi olan 1056/1646'dan sonra Kâdirîliği yaymaya başladıkları düşünülmelidir.

Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in 580/1185'te Sincar'a bağlı Cibal köyüne yerleşerek orayı yurt edindiğini belirten Tâdefî, onun çocukları ve torunlarından birçoğunun Cibal köyünde doğup orada vefat ettiklerinden bahseder. (et-Tâdefî, 1956: 45-55) Bu da ailenin nesiller boyu Sincar bölgesinde tarikat neşrini devam ettirdiklerini göstermektedir. Kuzey Irak'ta erken dönem Kâdiriyye tarikatı faaliyetleri için üç önemli merkezden bahsedilebilir. Bunlar, Cibal köyünde bulunan Cibal Tekkesi, Musul merkezde bulunan Musul Tekkesi ve İmadiye bölgesinin kuzeyine düşen Zivkan köyünde inşa edilen Zivkan Tekkesi'dir. Kuzey Irak'ta sonraki dönemlerde Kâdirî tekkelerinin sayısında ve faaliyetlerinde artış meydana gelmiştir. Bunlardan Kerkük'te Talabânî Tekkesi, Şeyh Muhammed Cemil Tekkesi, Şeyh Hüsameddin Tekkesi, Süleymaniye'de Şeyh Mahmud Tekkesi, Erbil'de Şeyh Muhyiddin Berzencî Tekkesi, Şeyh Şerif Tekkesi, Şeyh Abdülkerim Tekkesi, Köysancak'ta Şeyh Hüsameddin, Duhok'ta Birîfka Tekkesi ve Şeyh Enver Tekkesi adlarından bahsedilmesi gereken ve bir kısmı günümüzde de hizmet vermeye devam eden tekkelerdir. (Sebânû, 2009: 320-322)

1. Cibal Tekkesi

Bu tekkenin kurucusu köye ilk yerleşen Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'dir. İlk dönemde Mescid ve eklentisi basit mekânlarda başlayan tarikat neşrinin zamanla şeyhin çocukları ve torunları tarafından düzenli zaviye ve tekke faaliyetlerine dönüştüğü söylenebilir. Şeyh Ebûbekir Abdülaziz -580-602 yılları arasında- yaklaşık yirmi üç yıl tarikat neşriyle uğraştığı Sincar'ın Cibal köyündeki bu tekke, Kâdiriyye tarikatının Musul bölgesindeki ilk irşad

merkezidir. Aile bireylerinden bazıları sonraki dönemlerde tarikat neşri için farklı bölgelere gitseler de, Cibal köyündeki tekke faaliyetleri aksatılmadan devam ettirilmiştir.

Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in vefatından sonra yerine geçen oğlu Şeyh Muhammed el-Cibalî (ö. 632/1231), hayatının sonuna kadar Cibal köyü'nde tasavvufî faaliyetlerle meşgul olmuştur. Şeyh Muhammed'in vefatından sonra yerine oğlu Hüsameddin Şerşik (ö. 652/1255) potnişin olmuştur. Fakat Şeyh Hüsameddin Şerşik çok genç denecek bir yaşta henüz yirmi dört yaşında iken vefat etmiştir. Ondan sonra Cibal köyü'nde tarikat neşri konusunda adından bahsedilen kişi Şemsüddin lakaplı Muhammed el-Ekhal b. Şerşik (ö. 739/1339)'dir. Şeyh Muhammed el-Ekhal, biri 684/ 1286 diğeri ise 722/1323 senesinde iki defa hacca gitmiştir. Bu seyahatleri sırasında Şam ve Haleb bölgelerinden çok sayıda kişiye Kâdirî hırkası giydirerek tarikat neşri için görevlendirmiştir. (et-Tâdefî, 1956: 53)

Cibal köyü'nde yetişen diğeri bir Kâdirî şeyhi de Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in torununun torunu olan Şeyh Bedr b. Muhammed b. Şerşik b. Muhammed b. Abdilaziz (ö. 775/1374)'dir. Yine Cibal köyü'nde doğup büyüyen fakat bir dönem aile fertleriyle beraber köyden ayrılarak Mısır'a göç eden Şeyh Alaaddin Ali b. Şemsüddin Muhammed (ö. 853/1450)'in, Cibal köyü'nden ne zaman ayrıldığı ve tekke faaliyetleri hakkında malumat sahibi değiliz. Fakat onun Mısır'a göç ettikten sonra Kahire'ye yerleştiği ve yaşadığı dönemde Mısır'ın en ileri gelen Kâdirî şeyhleri arasında yer aldığı ifade edilmektedir. (et-Tâdefî, 1956: 54)

2. Musul Tekkesi

Kâdiriyye tarikatının neşri için Sincar'ın Cibal köyünü merkez edinen Şeyh Abdülaziz'in torunları, zamanla Musul merkez başta olmak üzere farklı beldelerde de irşad faaliyetlerine başlamışlardır. Musul merkezde faaliyet yürüten çok sayıda Kâdirî şeyhinin silsilesinde Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in bulunmasından, vefatından sonra torunları vasıtasıyla Musul'da tarikatın yayıldığı ve köklü bir tekke geleneğinin oluştuğu anlaşılmaktadır. Birden çok Kâdirî tekkesinin bulunduğu Musul'da daha önce Halvetiyye tarikatına müntesip bazı mutasavvıfların, Kâdiriyye tarikatına geçtikleri veya Halvetî kimliklerine Kâdirî kimliğini ekleyerek irşad faaliyetlerini sürdürdükleri görülür. Bunun en bariz örneklerinden biri Musul'un tanınmış Halvetî şeyhlerinden Şeyh Yûsuf el-Halvetî'nin oğlu Şeyh Osman el-Kâdirî'dir. Cibal Tekkesine mensup Kâdirî şeyhlerinden Seyyid Ebûbekir el-Kâdirî'nin elinden hırka giyen Şeyh Osman'ın potnişin olduğu Musul Kâdirî Tekkesi, Musul'un merkez sancağında faaliyet yürüten en etkin Kâdirî merkezlerinden biridir. Şeyh Osman, Kâdirî şeyhi olarak Abdülkâdir Geylânî'den sonra silsilede on ikinci sırada yerini almıştır. Şeyh Osman el-Kadiri'nin içinde yer aldığı silsile şu şekildedir.: (el-Kezneyî, 1983: 21)

1. Şeyh Abdülkâdir Geylânî
2. Şeyh Abdülaziz es-Sincârî
3. Şeyh Muhammed el-Hettâk⁶
4. Şeyh Şemsüddin el-Kâdirî

⁶ ŞeyhEbûbekir Abdülaziz'in oğlu Muhammed için 'in bazen el-Hettâk bazen de el-Cibalî nispetleri kullanılmıştır.

5. Şeyh Şerefüddin el-Kâdirî
6. Şeyh Zeynüddin el-Kâdirî
7. Şeyh Veliyüddin el-Kâdirî
8. Şeyh Nureddin el-Kâdirî
9. Şeyh Hüsameddin el-Kâdirî
10. Şeyh Yahya el-Kâdirî
11. Şeyh Ebûbekir el-Kâdirî
12. Şeyh Osman el-Kâdirî

Musul'un merkezini zaman zaman ziyaret eden gezgin ve araştırmacılar Kâdirî şeyhlerinin saygınlığı ve tekkelerinin faal olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin 1726'lı yıllarda Musul'a seyahat eden Şeyh Mustafa es-Siddikî ed-Dimaşkî (ö. 1162/1748), şehirde Kadiri tekkesinin faal olduğunu ve o dönem bu tekkede postnişin olan Kâdirî şeyhlerinden Yusuf el-Halvetî'nin oğlu Şeyh Osman el-Kâdirî'nin, şehirdeki saygın ve misafir kabul eden şeyhlerden biri olduğunu vurgulamaktadır. (ed-Dimaşkî, 2012: 24-25)

3. Zivkan Tekkesi

Musul bölgesinde Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in torunları tarafından açılan diğer bir irşad merkezi de Zivkan köyündeki Kâdirî tekkesidir. Kâdiriyye tarikatı şeyhi olarak bu köye ilk yerleşen kişinin Şeyh Ahmed ez-Zivkî olduğu ve bu zatın Melik Halil el-Abbâsî'nin neslinden geldiği ifade edilir. (Raûf, 2011: 26) Şeyh Ahmed'den sonraki yıllarda Zivkan köyünde yaşadığı belirtilen ve Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in oğlu Şeyh Muhammed'in neslinden geldiği söylenen Şeyh Abdullah ez-Zivkî ile Şeyh Ahmed arasında bir bağ olup olmadığı hususunda bilgimiz bulunmamaktadır. Fakat Zivkan köyünde ilim ve irşad faaliyetlerinin Şeyh Abdullah'tan sonra yoğunlaştığı ve yerel yöneticilerin de kendilerine intisap ettikleri etkin Kâdirî şeyhlerinin yetiştiği söylenebilir.

Şeyh Abdullah ez-Zivkî'nin yaşadığı Zivkan köyü, Behdînan beylerinin yönetimi altındaki bölgede yer almaktadır. Bu köyde görevli Kâdirî şeyhlerinin Behdînan hanedanıyla yakın ilişkileri hatta akrabalıklarının olduğu belirtilir. (eş-Şeceretü'z-Zivkiyye, vr. 23-24) Kanaatimizce Şeyh Abdülaziz'in çocukları ile Behdînan hanedan mensupları arasında sıhriyet bağı kurulmuştur. Bu bağ ile Kâdiriyye tarikatı, yöneticilerin de destek ve güvencesinde bölgede yayılma imkânı bulmuştur.

İmadiye'nin kuzeyinde yer alan Kare sıradağlarının eteğine kurulu olan Zivkan köyü, (Raûf, 2011: 179) Kâdirî şeyhlerinin tasavvufî faaliyetleriyle tanınma imkânı bulan bir yerleşim merkezidir. Bu nedenle Zivkan köyünün Kâdirilikle bir yerde özdeşleştiği söylenebilir. On altıncı yüzyılda Zivkan Tekkesi'nde çok sayıda talebe yetiştiren Şeyh Abdullah, bu sayede hem ilim hem de tasavvuf alanlarına katkı sunmuştur. Talebelerinden bilgi ve takvasına güvendiği Şeyh Pîr Mahmud b. Hıdır ez-Zivkî (ö. 1019/1611)'ye tasavvufî eğitim verdikten sonra ona Kâdirî hırkası giydirmiştir. Şeyh Abdullah irşad izni verdiği Pîr Mahmud'u kızı Aişe ile evlendirmiştir. (Raûf, 2011: 257) Aynı köyde Şeyh Abdullah'tan

sonra posta oturan Şeyh Pîr Mahmud, zamanla hem bölge halkı hem de dönemin yerel idarecileri nezdinde saygın bir yer edinmiştir. Behdînân beylerinden Sultan Hüseyin Velî (ö. 984/1581)'nin de kendisine intisap ettiği Şeyh Pîr Mahmud, vefatına kadar Zivkan köyündeki tekkede Kâdirî şeyhi olarak tasavvufî hizmetlerini devam ettirmiştir. Yüz yirmi yıl ömür sürdüğü ifade edilen Şeyh Pîr Mahmud'dan “keramet sahibi bir şeyh” olarak bahsedilmektedir. (Raûf, 2011: 98)

Zivkan şeyhleri olarak bölgede tanınan Kâdirî mensuplarının isimleri “eş-Şeceretü’z-Zivkiyye” adlı yazma belgede yer almaktadır. (eş-Şeceretü’z-Zivkiyye, vr. 30-34) Bu zevatın İmadiye bölgesinde Kâdiriyye tarikatını neşreden ve çok saygın bir konuma sahip mutasavvıflar oldukları ifade edilir. (Raûf, 2011: 26-349) Kaynaklarda aşağıda isimleri yazılı Kâdirî şeyhlerinden bahsedilmekle beraber ne zaman yaşadıkları ve kimin ne zaman posta oturduğu hususunda kesin bir malumat verilmemektedir. Biz de isimlerinden en çok bahsedilen Zivkan Tekkesi şeyhlerini burada zikretmek istiyoruz.

1. Şeyh Ahmed ez-Zivkî
2. Şeyh Cebrail ez-Zivkî
3. Şeyh Zehîd b. Ahmed ez-Zivkî
4. Şeyh Hıdır b. Zehîd ez-Zivkî
5. Şeyh Abdullah ez-Zivkî
6. Pîr Mahmud b. Hıdır ez-Zivkî
7. Şeyh Hıdır b. Pîr Mahmud ez-Zivkî
8. Şeyh Zeynelabidin b. Muhammed ez-Zivkî
9. Şeyh Muhammed b. Zeynelabidin ez-Zivkî
10. Şeyh Muhyiddin ez-Zivkî
11. Şeyh Abdülcelil b. Muhyiddin ez-Zivkî
12. Şeyh Osman ez-Zivkî
13. Şeyh Mustafa b. Üzeyr ez-Zivkî

Cibal, Musul ve Zivkan tekkelerinde postnişin olan Kâdirî şeyhlerinin gayretleriyle Kuzey Irak'ta oluşan tasavvufî gelenek, Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in bazı torunları vasıtasıyla zamanla Anadolu, İran hatta Mısır'a kadar yayılma imkânı bulmuştur.

Sonuç

Kâdiriyye tarikatı, Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin vefatından sonra Musul bölgesinde Cibal köyü merkez olmak üzere Sincar, Musul'un merkezi ve İmadiye'nin kuzeyinde yayılmıştır. Tarikatın erken dönem Musul ve çevresinde yayılmasında Şeyh Abdülkâdir

Geylânî'nin oğlu Şeyh Ebûbekir Abdülaziz ile çocukları, torunları ve bunların yetiştirdiği halifelerinin rolü büyüktür.

Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in hicri altıncı asrın son çeyreğinde Musul'un Sincar bölgesine yerleşmesiyle başlayan tarikat faaliyetleri, yetiştirdiği halifeleri sayesinde kuzeyde Anadolu, doğuda İran sınırı ve batıda Şam'a kadar yayılmıştır. Musul ve çevresinde Kâdiriyye tarikatını temsil eden şeyhlerin tarikat silsilelerinde Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'in bulunması Kuzey Irak'ta erken dönemde Kâdirîliğin tanınıp yayıldığının açık bir göstergesidir.

Şeyh Ebubekir Abdülaziz ve yerine posta oturan Şeyh Muhammed Cibalî dönemlerinde Kâdiriyye tarikatı önce Cibal köyü ve bağlı olduğu Sincar bölgesinde, daha sonra İmadiye bölgesinde yayılmıştır. Aile fertlerinden Şeyh Abdülaziz'in oğlu Şeyh Ebûbekir'in İran sınırına doğru göç etmesiyle de tarikat bir süre sonra İran'ın Urmiye ve Anadolu'nun Hakkâri bölgelerinde yayılmaya başlamıştır. XVII. Asra kadar bu minval üzere devam eden tarikat neşri, Kuzey Irak'ın tanınmış sûfî aillerinden Berzencîlerin Bağdat'tan Kâdiriyye tarikatını Şehrezûr bölgesine getirmeleriyle yeni bir döneme girmiştir. Berzencî ailesinden Şeyh Ali Venderînî (ö. 1080/1669), oğlu Şeyh Muhammed en-Nûdehî (ö. 1126/1714) ve oğulları Şeyh İsmail el-Vulyânî (ö. 1158/1745) ve Şeyh Hasan Gelezerdî (ö. 1175/1762) ile Şeyh Ma'rûf en-Nûdehî (ö. 1254/1839)'nin Süleymaniye, Karadağ ve Kerkük'teki faaliyetlerini, Köysançak bölgesinde Şeyh Derviş Mustafa el-Bilbâsî (ö. 1172/1758) ve Şeyh Taha b. Yahya el-Kürdî (ö. 1205/1790)'nin faaliyetleri takip etmiştir. Talabanî ailesinden Şeyh Mahmud Zengenî (ö. 1215/1800)'nin başlattığı faaliyetler torunlarından Şeyh Abdurrahman Halis Talabanî (ö. 1275/1858) döneminde Kâdirîliği Kerkük'ün en etkili tarikatı haline getirmiştir. Her üç ailenin de tarikat silsileleri Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin oğlu Şeyh Abdürrezzak Bağdadî (ö. 603/1207)'ye dayanır. Bu dönemin bir istisnası olarak İmadiye bölgesinde Kâdirîliği neşreden Şeyh Nureddin Birifkanî (ö. 1268/1852)'nin tarikat silsilesi Musul ve çevresindeki birçok Kâdirî şeyhinde olduğu gibi Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'e dayanır.

Şeyh Ebûbekir Abdülaziz'den sonra Kuzey Irak'ta tasavvufî hizmet yürüten ardıllarından bazıları Kâdirîliği erken dönem Anadolu'ya taşımayı başarmışlardır. Eşrefoğlu Rûmî(ö. 874/1469)'den yaklaşık iki asır önce Anadolu'ya Kâdiriyye tarikatını getiren bu şahsiyetlerden Şeyh Ebûbekir Sitûnî Şemdinli bölgesinde, Şeyh Emîr Taceddin Tac ve Şeyh Muhammed el-Kâdirî'nin torunları ise Kayseri'de meskûn Kâdirî mensuplarının atalarıdır.

Kaynakça

Azzavî, A. *'Aşâiru'l-Irak*, Beyrut: Mektebetu'l-Hadârât.

Bitlisî, Ş. (2006). *Şerefnâme fi târihi'd-düvel ve'l-imârâti'l-Kürdiyye*, Muhammed Ali Avnî (çev.), Dimaşk: Dâru'z-zaman.

Bozan, M. (2012). "Şeyh Adî'siz Yezidilik: Yezidîlerin Adî b. Musafir Algısında Yaşanan Farklılaşmalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53/2, Ankara.

Bruinessen, M. V. (2006). *Ağa, Şeyh Devlet*, Banu Yalkut (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

----- (2000). "The Qâdiriyya and the Lineages of Qâdirî Shaykhs Among the Kurds", *Journal of the History of Sufism*, volume: 1-2.

Buva, T. (2001). *Târîhu'l-Ekrâd*, Muhammed Teysîr Mirhan (çev.), Dimaşk: Dâru'l-fıkr.

- el-Cimezrekî, M. F. (2010). *Kitabu Nehri'l-Kâdiriyye*, İstanbul: Merkezu'l-Ceylânî Li'l-buhûsi'l-İlmiyye.
- ed-Dimaşkî, M. (2012). *er-Rihletu'l-Irakîyye*, Mîad Şerefüddin el-Geylânî (tahk.), Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye.
- ed-Dûskî, E. M. (2006). *Etbâ'u's-Şeyh Adî b. Müsafîr el-Hekkarî*, Duhok: Matbaatu Havar.
- Gürer, D. (2009). *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hacı Reşid Paşa, (1965). *Tasavvuf*, İstanbul: Salah Bilici Kitabevi.
- Harîrîzâde, M. K. *Tibyânü vesâili'l-hakâyık fî beyân-ı selâsili't-tarâik*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İbrahim Efendi Bölümü, no: 430-432.
- İbn Hallikan, E. Ş. (1970). *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zaman*, İhsan Abbas (tahk.), Beyrut: Dâru Sadır.
- İdiz, F. (2013). “Adî b. Müsâfir, Adeviyye Tarikatı ve Yezidilik”, *Ekev Akademi Dergisi*, 55, Erzurum.
- el-Kezneyî, M. A. (1983). *eş-Şeyh Nuruddin Birîfkanî Hayatuhu, Âsâruhu, Şi'ruhu*, Kahire: Metâbi'u's-sicilli'l-Arab.
- Komisyon, (1984). *el-A'mâlu'l-kâmile li's-şeyh Maruf el-Berzencî el-Kürdî*, Baba Ali b. Şeyh Ömer Karadağî ve diğerleri (tahk.), Bağdat: Matbaatu'l-'ânî.
- Korkusuz, M. Ş. (2010). *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, İstanbul: Kilim Matbaacılık.
- el-Mâyî, E. (2011). *el-Ekrâd fî Behdînân*, Duhok: Matbaatu Hâvâr.
- Müderriş, A. (1983). *Ulemâuna fî hidmeti'l-ilmî ve 'd-dîn*, Bağdat: Dâru'l-Hürriyye.
- (1389). *Binemaleyi Zanyaran*, Tahran: Ânâ Yayınevi.
- en-Nûdehî, Ş. M. (1984). “es-Silsiletü'l-Manzûme li'n-Nûdehî”, *el-A'mâlu'l-kâmile li's-şeyh Maruf el-Berzencî el-Kürdî*, Baba Ali b. Şeyh Ömer Karadağî ve diğerleri (tahk.), Bağdat: Matbaatu'l-'ânî.
- Raûf, İ. A. (2011). *el-Mu'cemu't-târihî Li İmâreti Behdînân*, Erbil: Matbaatu'l-Hac Hâşim.
- Sâmî, Ş. (1316). *Kâmûsu'l-a'lâm*, İstanbul: Mihran Matbaası.
- Sebânû, A. Ğ. (2009). *Abdülkâdir el-Ceylânî*, Dimaşk: Dâru'l-Yenâbî'.
- Seyyid Muhammed Efendi, (2002). *Arşiv Belgeleri Işığında Anadolu'da Kadirilik ve Kadiri Tarikatının Muhammediye Kolu*, İstanbul: Ustaoglu Kitabevi.
- et-Tâdefî, M. Y. (1956). *Kalâidü'l-cevâhir fî menâkıbi Abdilkadir*, Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- Tavakkulî, M. R. (1381). *Târih-i Tasavvuf der Kurdistan*, Tahran: İntişârât-ı Tavakkulî.
- Tenik, A. (2015). “Kürtlerde Tasavvuf ve Tarikatlar”, Kürtler (Toplum, Din), Adnan Demircan (Ed.), İstanbul: Nida Yayıncılık.
- Uludağ, S. (1988). “Adî b. Müsafîr”, *DİA*.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 54 Mart - Nisan 2016
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

Vicdânî, S. (1338). *Tomâr-ı Turuk-ı 'Aliyye*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.